

UDK: 930.251 (497.6) "19"
Izvorni naučni rad

RECIKLIRANJE MEMORIJE NARODA (Odnos prema uredskim arhivima nakon 1918. godine)

Andrej Rodinis

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

S korjenitom društveno-političkom promjenom koju je donijela 1918. godina za novouspostavljeni režim predstavljat će simbolično godinu konačnoga oslobođenja od okupatora. Ipak, koliko god je "rez" bio radikaln i antagonizam prema prošlom režimu izrazit, u javnoj upravi naslijeđeno je mnogo od onoga što je prijašnji sustav uspostavio. Kad je riječ o administraciji, uredsko poslovanje naslijeđeno je u potpunosti, ali, po konkretnoj primjeni postojećih sistema administracije i brige o uredskim arhivima, na osnovi iskustava koja ćemo ovdje iznijeti, može se reći da je novi režim u vezi s pitanjem očuvanja spisa, kao buduće arhivske građe – "memorije naroda", predstavljao nazadak. To potvrđuje da su izuzetno značajni izvori za historiju Bosne i Hercegovine sačuvani "više slučajno nego namjerno".

Ključne riječi: arhivi, uredsko poslovanje, Bosna i Hercegovina

KORJENITE DRUŠTVENO-POLITIČKE PROMJENE desile su se 1918. godine. Prvi svjetski rat završen je s onima koji su izgubili vlast i s onima koji su ostvarili svoje ciljeve. Kod nas, novi režim nije skrivao antagonizam spram prijašnjeg. U euforiji ujedinjenja u tadašnju državu uklanja se sve što podsjeća na prijašnju vlast: sklanjaju se spomenici, skidaju careve slike, mijenjaju natpisne ploče i imena naselja, a i jezik u službenoj korespondenciji nastoji se ubrzano pročistiti od germanizama. Međutim, s istraživanjima same organizacije uprave i institucija koje su djelovale 1918. godine na prijelazu iz

jednoga u drugi sistem, dolazimo do pitanja je li “rez“ bio uistinu tako radikaln kako bi moglo izgledati prema antagonizmu s kojim je novi režim gledao na prijašnji. Drugim riječima, postavlja se pitanje jesu li svršetkom Prvoga svjetskog rata u upravi u Bosni i Hercegovini ukinute institucije osnovane i ustrojene od strane austrougarske vlasti. Do ovog pitanja došli smo isključivo promatranjem 1918. godine kao granične godine, tj. promatranjem smjene dvaju političkih sistema jednim od glavnih kriterija za formiranje arhivskih fondova, a vremenski raspon brojnih fondova govorio je u prilog zaključku da se kod mnogih organa radi zapravo o kontinuitetu djelovanja. Odgovor bi stoga bio da je promjena sistema kod ne malog broja institucija značila njihovo preuzimanje i uključenje u novi sistem, o čemu uostalom najbolje govori nepostojanje novih osnivačkih akata i drugih dokumenata koji se odnose na njihovu organizaciju i djelokrug. Poznati su brojni slučajevi revolta stanovništva što su na funkcijama i dalje ostali činovnici onog prijašnjeg, omraženog režima, među kojima i neki optuživani za zločine tokom rata. Tako se kod nekih organa u službenoj korespondenciji i na početku dvadesetih godina i dalje koristi njemački jezik ili su pak tekstovi na našem jeziku rogovatni prijevodi s njemačkog, a sva su ova svjedočanstva ispisana na austrijskim tiskanicama i ovjerena pečatima prijašnjeg režima, zadržanima u upotrebi uslijed teške ekonomske situacije.

Sa saznanjima o organizaciji i funkcioniranju uprave prije i poslije 1918. godine, dolazi se do jedne opće ocjene da jednu organizaciju, koja je konstantna, preciznije s veoma malo promjena, nasljeđuje organizacija koja je promjenljiva, i to kroz čitavo razdoblje između dva svjetska rata uopće. Međutim, 1918. godine radi se o organima koji su sami po sebi prijelaznog karaktera, bez čvrste organizacije, pa čak i organima koji same sebe nazivaju različito.¹ U jednom trenutku državni ministar pravde organe uprave upozorava na ispravno navođenje samog naziva države.² Brojne upravne i teritorijalne promjene ostavile su i krupne negativne posljedice na fizionomiju arhivskih fondova, jer su dovodile “do razbijanja i dijeljenja već stvorenih arhiva na novoosnovane

---

¹ Prema: Išović K. 2007. 332. Išović navodi da se naziv prve vlade iz 1918. godine javlja kao Vlada Narodnog vijeća SHS u Bosni i Hercegovini; Narodna vlada Narodnog vijeća SHS u Bosni i Hercegovini, kao i Narodna vlada za BiH.

² ABH - Fond: ZVS2, prez. 1595/1919; okružnica od 5. januara 1919.

organe”³, što za potrebe ovoga rada treba istaknuti, jer nam je namjera reći nešto o tome kako se u javnoj upravi postupalo sa (vlastitim) spisima, odnosno kakav je do 1918. i poslije 1918. godine bio odnos prema u to vrijeme budućoj, a danas već starijoj arhivskoj građi, i to s posebnim osvrtom na stajališta sadržana u postojećoj literaturi.

U nastojanju da se napravi usporedba upravljanja budućim historijskim izvorima starog i novouspostavljenog režima, najprije treba reći da su vrhovni organi nove vlasti u potpunosti zadržali austrougarsko uredsko poslovanje. Kasim Isović prikazao je kako krajem 1918. godine, s uspostavom novog sustava, kad general Sarkotić predaje vlast, u uredskom poslovanju čak “nisu prekinuti ni tekući brojevi u djelovodnim protokolima [...] nego su idućeg dana jednostavno *nastavljeni* na jučerašnje poslovanje”⁴ Taj “kontinuitet stare s novom vlašću” Nusret Šehić ocijenio je rezultatom tendencije da se primopredaja vlasti obavi što “bezbolnije”⁵, a dodali bismo saznanje da su austrougarske prakse uredskog poslovanja u Sarajevu korištene mnogo duže, jer usred Drugog svjetskog rata, 1943. godine, veliki župan Velike župe Vrhbosna pisao je ministru unutarnjih poslova Nezavisne države Hrvatske da se radi o izvrsnom i praktičnom sistemu, te kako je “manipulacija kod Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u vrijeme Austrougarske vladavine bila je poznata kao najbolja u cijeloj bivšoj Monarhiji”⁶, predlažući, štoviše, da se ove prakse uvedu i kod svih župa, pa i samih ministarstava.

Na samo uredsko poslovanje tog vremena ovdje se nećemo detaljno osvrnuti, ali za poređenje treba istaknuti spoznaje da sama *primjena* tog naslije-

---

³ Isović K. 2007. 332. Posebno težak slučaj dogodit će se s likvidacijom Pokrajinske uprave za Bosnu i Hercegovinu 1923. i 1924. godine, kada je velika količina građe dijeljena između šest novoosnovanih oblasti i resornih ministarstava Vlade u Beogradu, i kada je, između ostalog, građa radi službenih potreba odnošena s bosanskohercegovačkog teritorija. Sarajevski dnevnik *Pravda* u broju 241. od 4. novembra 1923. godine povodom tih događanja piše kako činovnici spise prebiru “kao gnjile kruške, koji da se izbacij, a koji da se premjestij”.

⁴ Isović K. 2007. 334. “Mislimo da nije potrebno naročito naglašavati, a još manje boriti se za nadvladavanje tvrdnje da registraturno i administrativno poslovanje koje je počelo da se stvara u okviru i u uslovima prve narodne države Srba, Hrvata i Slovenaca nije i ne može da bude jednostavan nastavak na austrougarsko poslovanje te vrste”.

⁵ Šehić N. 1991. 14.

⁶ ABH – Fond: VŽV, 3938/1943.

đenog sustava nije na zadovoljavajućoj razini, te da je u odnosu na prethodno razdoblje kvaliteta rada neusporediva, upravo zbog toga što je austrougarska administracija gledala na spise “sa stanovišta budućih potreba arhivistike,” a koji je moment u registraturama novog sistema “potpuno odsutan i nepoznat”.⁷

Postojeća arhivistička literatura, kad je riječ o skrbi o arhivskoj građi do uspostave arhivske službe u Bosni i Hercegovini, uglavnom se svodi na općenite konstatacije o nezadovoljavajućem stanju u vezi s tim pitanjem. Potpuno je jasno da činjenica o nepostojanju arhivskih ustanova vodi takvom zaključku, ali takva ocjena ipak se daje sa usko arhivističkih stanovišta. Iz pozicije moderne arhivske službe, sa stručnim ali “naknadnim” znanjima, činjenica da do 1947. godine kod nas ne postoji nijedan arhiv, čini se dovoljnom za ocjenu da je prije toga sve nezadovoljavajuće i destruktivno. Pritom se posebno isticalo razdoblje austrougarske vlasti do 1918. godine.

Ovdje bismo najprije podsjetili da je u tom razdoblju u dva navrata pokretana inicijativa za osnutak Zemaljskog arhiva, 1909. i 1914. godine. Ta se inicijativa javila “iz praktičnih administrativnih potreba”, tj. što austrougarske vlasti, nakon tri desetljeća vladanja u Bosni i Hercegovini, više nisu mogle prikladno smjestiti stvorene milione spisa.⁸ Neposredni rezultat te inicijative, na koji također treba podsjetiti za potrebe ovog rada, bila je *Instrukcija za škartiranje spisa*, u kojoj se ovom problemu prišlo oprezno, a posebno nastojalo spriječiti prekomjerna odbacivanja od kojih bi se prodajom papira više zaradilo. Međutim, bez obzira na to što je Ferdo Hauptmann jasno rasvijetlio ovu inicijativu još šezdesetih godina prošloga stoljeća, odnosno što u njenoj osnovi nema ni traga “svijesti” o znanstvenoj, kulturnoj i drugoj vrijednosti javnih spisa, u arhivističkoj literaturi neuspjeh spomenute inicijative tumačen je kao pokazatelj destruktivnog djelovanja okupacijske vlasti. Na stranicama *Glasnika arhiva*, nekad uglednog časopisa, u povodu 25-godišnjice arhivske službe stoji da je očigledno “da tadašnja okupatorska austrougarska uprava nije dozvoljavala da se stvori takva ustanova kao što je Zemaljski arhiv, koja bi svojom naučnom i kulturnom djelatnošću nesumnjivo doprinosila jačanju oslobodilačkih težnji naroda Bosne i Hercegovine”.⁹ I povodom sljedeće sve-

---

⁷ Išović K. 2007. 332.

⁸ Hauptmann F. 1968/69. 9-10.

⁹ Madžar B. 1972/73. 10.

čanosti, tj. za 30-godišnjicu postojanja arhivske službe Bosne i Hercegovine preuzima se i ponavlja isti stav: “Okupaciona uprava ocijenila je da bi takva kulturna i naučna institucija doprinosila svojom djelatnošću jačanju oslobođilačkih težnji naroda pa je tako Bosna i Hercegovina ostala jedina pokrajina u Monarhiji koja nije imala svoj arhiv”.¹⁰ Također, i u osamdesetim godinama prošloga stoljeća, na 40-godišnjicu arhivske službe iznosi se tvrdnja da “austrougarski upravljači nisu željeli da se u BiH stvori takva kulturno-prosvjetna institucija, koja bi sigurno svojom djelatnošću doprinosila daljem razvoju političke svijesti narodâ BiH i jačanju težnji za nacionalno i socijalno oslobođenje”.¹¹ Takva tvrdnja nezaobilazna je i u izdanjima kakva su *Vodič Arhiva BiH iz 1987. godine*,¹² pa čak i *Standardi i normativi za arhivsku djelatnost iz 1991. godine*,¹³ odnosno ona se provlači kroz literaturu puna dva desetljeća.

Svakako treba potcrtati da je spomenuta inicijativa iz 1909. godine pokrenuta između lokalne vlade u Sarajevu i središnjih vlasti u Beču, odnosno da se čitava korespondencija o tom pitanju odvijala upravo između funkcionera omraženog *Crnog Kabineta*, kako je tadašnja vrhovna uprava prozvana u narodu, koji u cijeloj toj inicijativi nije imao nikakvu ulogu. Uz shvaćanje pretjeranosti i suštinske neutemeljenosti citiranih tvrdnji (pri čemu se ne želimo ni osvrnuti na jedan članak iz arhivističke literature u kojemu se navodi da su Austrijanci, “favorizujući srednjevekovni varvarizam“, namjeravali uništiti ne samo postojeće spomenike, već i same jugoslavenske narode),¹⁴ pitanje koje se samo po sebi postavlja jeste: Šta je nakon 1918. godine, kao godine oslobođenja od okupatora, učinjeno u vezi sa adekvatnom zaštitom arhivske građe, a osobito u vezi sa osnivanjem arhiva? Anto Babić naveo je da je bilo “prirodno“ očekivati da će se u skladu s “historijskim težnjama svih južnoslavenskih naroda za ujedinjenjem u zajedničku državu pristupiti barem početnim radovima na organizaciji arhiva”,¹⁵ a Ibrahim Ibrišagić, nakon tvrdnje da su najveće štete na arhivskoj građi u Bosni i Hercegovini učinjene od Austrijanaca, govo-

---

¹⁰ Madžar B. 1976/77. 298.

¹¹ Kovačević M. 1987. 14.

¹² *Vodič Arhiva BiH*. 1987. 19.

¹³ *Standardi i normativi za arhivsku djelatnost BiH*. 1991. 12.

¹⁴ Milutinović M. 1951. 13.

¹⁵ Babić A. 1961. 13.

ri da “iako je 1918. godine došlo do oslobođenja naših naroda od okupatora, čuvanju i zaštiti arhivske građe nije posvećena potrebna pažnja, o čemu nedvosmisleno svjedoči činjenica da u Bosni i Hercegovini nije osnovan ni jedan državni arhiv [...] Logična posljedica takovog odnosa prema arhivskoj građi je uništenje ogromnih količina arhivskih materijala između dva svjetska rata”.¹⁶

Nesumnjivo je tačno da je burna prošlost jedan od glavnih razloga nestajanja ogromnih količina arhivske građe, ali detaljnija istraživanja pokazuju da postoji i više nego dovoljno argumenata za tvrdnju da su najveći neprijatelji zapisima bili sami njihovi stvaratelji i imatelji, a to znači institucije sistema. Upravo od godine 1918. do kraja Drugog svjetskog rata primjera za takvu tvrdnju ima i više nego dovoljno. Postavlja se pitanje - Koliko je arhivskog fonda uopće dočekalo Drugi svjetski rat?

Utješna je okolnost da se u ovim prijelomnim trenucima 1918. godine, neposredno nakon rata, nije dogodilo uništavanje arhivske građe kao određeni vid obračuna s prijašnjim sistemom. Naprotiv, spise nastale radom vrhovnih organa austrougarske uprave nova je vlast pri povlačenju austrijskih trupa spasila od odnošenja u posljednji trenutak, na samom Željezničkom kolodvoru u Sarajevu. Uočljivo je da se ova građa tretira stanovitim ratnim plijenom, trofejom, i njena je prvenstvena upotrebna vrijednost bila namijenjena Vladinoj Komisiji za žalbe, koja je imala utvrđivati sve vrste nepravdi prijašnjeg režima spram stanovništva. Prema aktu o osnivanju ove Komisije, predsjedavao joj je sam predsjednik Vlade. Istome se obraćaju predstavnici političkih stranaka, ratnih dobrovoljaca i stradalnika za uvid i istraživanje spisa *Crnog kabineta*, no ne možemo ne skrenuti pozornost da je i za jednog od predsjednika Bosanskohercegovačke vlade (Milana Srškića) utvrđeno da je istodobno “slao izvjesne ljude koji su roveli i preturali ove fondove i iz njih izvlačili sve ono što bi u periodu bivše austrougarske vladavine u Bosni [...] bilo kompromitirajuće za njega i neke njegove prijatelje”.¹⁷ U arhivističkoj literaturi utvrđene su ovakve krađe i uništavanja i to iz razloga “pošto je izvjestan broj bosanskih političara svih triju konfesija bio kompromitovan bilo iz kakvih razloga, i da bi se uništili tragovi njihovog protivnarodnog rađenja”.¹⁸ O

---

¹⁶ Ibrišagić I. 1961. 196.

¹⁷ Dizdar H. 1962. 92.

¹⁸ Bogičević V. 1951. 17. Na Bogičevićev tekst o nestancima i uništavanjima ovih spisa javio se

kakvim se zloupotrebama radi govori članak iz 392. broja *Večernje pošte* od 21. oktobra 1922. godine, u kojem se navodi kako postoje osobe “koji sa ovakvim aktovima prave poslove najgadnije vrste, koji ucjenjuju i pljačkaju svakoga, ko sa ovim spisima dolazi u krivo svjetlo”. U članku se podrobno opisuje slučaj u kojem je “jedan ucjenjivački tip u Sarajevu najavio jednom bolje situiranom gospodinu na visokom položaju, da se u njegovim rukama nalazi akt, koji bi mu mogao ugroziti opstanak i ugled u društvu”. Tražio je, navodi se u članku dalje, “da mu se plati 50.000 dinara za taj akt”.¹⁹

Na stranu s ovim primjerima, važnije je istaknuti slučajeve iz kojih se vidi da je odnos prema spisima od strane vlasti od 1918. bio ne samo nemaran, već i poguban. Tako načelnik jednog okruga navodi kako su prostorije u zgradi zauzete “starom arhivom, koja nema nikakve više vrednosti, pošto je dugim nizom godina postala bezpredmetna. Ona bi mogla imati još vrednosti, kad bi ko hteo i imao vremena da vodi podatke o svima nedelima i nevaljamstvima starog Crno-Žutog režima. Pošto ima i bez toga i suviše građe, koja bi obelodanila stare “Kulturtregerere“ Bosne i Hercegovine [...] ova arhiva je nepotrebna. Mnogo korica od te arhive se mogu upotrebiti, a i rafovi u kojima je ona, potrebni su za nova akta, te stoga mi je čast umoliti, da se ova akta do 1900. kao stara hartija izloži prodaji u korist državne kase i na taj način prostorije oslobode [...] Delovodne protokole valja takođe kao staru hartiju prodati, samo bi valjalo ostaviti registre”.²⁰

Mi, naravno, nećemo podrobnije analizirati ovaj prijedlog, u kojemu je glavni “kriterij” manjak kancelarijskog prostora i uredskih potrepština, a jedina vrijednost koja se spisima pridaje anulira se stavom da i bez toga ima dovoljno dokaznog materijala. Mnogo je poraznije uputstvo koje je izdala sama Bosanskohercegovačka vlada, naslovljeno sa *Prodaja starog i nepotrebnog papira*.²¹ U tom dokumentu, s obzirom na manjak sredstava u proračunu, Vlada

---

poslije Grgur Berić, koji je pak utvrdio da je tadašnji predsjednik Vlade Nikola Pašić iz austro-ugarskih spisa izdvajao neke kojima se više nikad nije ušlo u trag. Vidi: Berić G. 1953. 18-28.

¹⁹ S druge strane, navest ćemo da građa Bosanskoga sabora nije budila ovakav interes, s obzirom da će tek u junu 1927. Oblasna skupština Sarajevske oblasti donijeti zaključak da se ova građa prenese s tavana Građevinske direkcije, na kojemu se nalazila u potpuno nesređenom stanju.

²⁰ ABH-ZVS2, prez. 21/1920. Prijedlog Načelstva Okruga tuzlanskog od 27. decembra 1919.

²¹ ABH - ZVS2, šifra 34-72-1/1920.

upućuje kako bi “pojedine oblasti, uredi mogli pribaviti sretstava prodajom nepotrebnog papira i knjiga“ i *smrtnu presudu* potpisuje cjelokupnoj građi nastaloj do 1900. godine, osim onoga “što bi još moglo biti od potrebe“, što je “rezervatne naravi“ i što se odnosi na agrar. Godinama kasnije, veliki župan u Banjoj Luci pozvat će se upravo na ovaj akt kad je “radi opšteg pomanjkanja novčanih sredstava i kancelarijskih potrebština“ molio “odobrenje daljnjeg škartiranja“ do 1910. godine, navodeći da arhiv nema “nikakove važnosti, a iz njega se dobije množina artije za koncepte i omote pa i za čistopise”.²² Može se vjerovati da veliki župan nije jedina institucija koja se poziva na ovo uputstvo, odnosno da su i druge institucije postupale na isti način. Manjak izvora o tome, međutim, nije tek razlog za pretpostavke, već prije pokazatelj zanemarenosti jednog važnog pitanja.

Na osnovi ovdje iznesenih slučajeva, potvrđuje se da je prije pola stoljeća opravdano rečeno kako je glavnina arhivske građe preživjela “više slučajno nego namjerno”.²³ U postojećoj literaturi na tu nebrigu je ukazivano više u općim konstatacijama nego konkretnim primjerima. No, u toj literaturi, kako smo pokazali, događanja oko jedne važne inicijative iz 1909. godine prikazana su uglavnom iznošenjem krivih zaključaka, bez razmatranja daleko pogubnijih postupaka prema arhivskoj građi nakon ujedinjenja 1918. godine, u kojemu nije bilo nikakve inicijative. Odnos institucija prema vlastitim spisima kao prema nečemu nepotrebnom nije ništa novo i postoji i danas. Također, pretvaranje historijskih izvora u industrijsku sirovinu (*reciklaža*) događalo se i u novije vrijeme, ali bez znanja i odobrenja institucija sistema. Naša usporedba odnosa prema arhivskoj građi prije i poslije 1918. godine pokazuje da je 1918. značila početak uništavanja i oštećivanja arhivske baštine od samih njenih stvaratelja, tj. institucija sistema, i to uslijed njihova neznanja i nemara. Postavlja se pitanje koliko je toga imalo nestati u Drugom svjetskom ratu, za koji se uglavnom govorilo da je najveći uzrok uništenja arhivske građe. Ova saznanja svakako su poučna. Međutim, osuda nije svrhovita u vremenu kad ni svježa iskustva iz nedavnoga stradanja (1992-1995) nisu predstavljala pouku da se na odgovarajuće načine zaštiti ono što je uspjelo preživjeti pukom slučajnošću.

---

²² ABH - Fond: PUBiH, prez. 4433/1923; prijedlog Velikog župana Vrbanske oblasti od 22. marta 1923.

²³ Isović K. 2007. 15.

Izvori i literatura

Izvori

a) Arhivski izvori

ABH : Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu

- Fond: (PUBiH) Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu (1921-1924)
- Fond: (ZVS2) Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (1919-1921)
- Fond: (VŽV) Velika župa Vrhbosna (1941-1945)

b) Štampa

- *Pravda*, Sarajevo

Literatura

- Babić A. 1961 "Arhivska služba i perspektive naše historiografije". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH I*. Sarajevo: 9-17.
- Berić G. 1953. "Bosansko-hercegovačke arhive". *Arhivist god. III, sv. 1-2*. Beograd: 18-28.
- Bogičević V. 1951. "Ko je i na kakav način uništavao istorisko-arhivski materijal na teritoriju Bosne i Hercegovine". *Arhivist god. I, sv. 3, septembar-decembar*. Beograd: 15-20.
- Dizdar H. 1962. "Arhiv Grada Sarajeva (osnivanje i rad)". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH II*. Sarajevo: 89-100.
- Hauptmann F. 1968/69. "Pokušaj osnivanja Zemaljskog arhiva za BiH pred I svjetski rat". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH VIII – IX*. Sarajevo: 9-14.
- Ibrišagić I. 1961. "Problem škartiranja arhivske građe u Bosni i Hercegovini". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH I*. Sarajevo: 197-204.
- Isović K. 1961. "Državni arhiv NR Bosne i Hercegovine (Osnivanje, rad i stanje)". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH I*. Sarajevo: 169-185.
- Isović K. 2007. "Struktura i funkcionisanje organa državne uprave u Bosni i Hercegovini od 1918. do 1924. godine (Prilog proučavanju istorije vlasti u Bosni i Hercegovini u periodu između dva svjetska rata)". u: "*Sabrani radovi*". Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine. 331-387.
- Jerić V. (ur.) 1991. Standardi i normativi za arhivsku djelatnost BiH. Sarajevo.
- Kovačević M. 1987. "40 godina Arhiva BiH i arhivske službe BiH". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH god. XXVII/1987*. Sarajevo: 13-23.

- Madžar B. 1972/73. "Dvadeset pet godina arhivske službe u BiH". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH XII-XIII*. Sarajevo: 9-25.
- Madžar B. 1976/77. "30. godišnjica arhiva i arhivske službe Bosne i Hercegovine". *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH XVI-XVII*. Sarajevo: 291-301.
- Milutinović M. 1951. "Posleratna zaštita jugoslovenskih arhiva". *Arhivist god. I, sv. I, januar-april*. Beograd: 12-21.
- Šehić N. 1991. *Bosna i Hercegovina 1918-1924 – privredni i politički razvoj*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- Vodič *Arhiva BiH*. 1987. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovne.

SUMMARY

RECYCLING THE PEOPLE'S MEMORY (Attitude towards administrative archives after 1918)

After radical socio-political changes that occurred in 1918, irrespective of antagonism of the new regime towards the previous, Austro-Hungarian rule, numerous practices introduced and developed by Austro-Hungarians were taken over by the new rulers. The system of administrative practices and maintenance of administrative archives were inherited in their entirety. However, based on research of original archival material, this paper establishes that the office management was a far cry from the system that had existed prior to 1918. Furthermore, numerous administrative and territorial changes carried out after 1918 had a significant impact on the physiognomy of preserved archival holdings as well. The existing literature on archives blame solely to Austro-Hungarian authorities for this destruction of archival material in Bosnia and Herzegovina, pointing at the fact that they failed to establish a single archival institution for the country. In addition to the fact that even after 1918 there was no archival institution established in Bosnia and Herzegovina, this paper builds upon original documents in order to shed some light on the absence of responsibility of the new "liberation" regime towards administrative archives – also known as people's memory – that, in the period after 1918, was not only unprotected, but also exposed to abuse and mercilessly destroyed by the regime.

Key words: archives, records management, Bosnia and Herzegovina.